

Nemeshegyi Péter

Vallások közötti párbeszéd

1981. február 25-én II. János Pál pápa meglátogatta Hirosimát. Innen intézte az egész emberiséghez békeszózatát. Idézzük legfontosabb szavait: „A háború az ember műve. A háború elrabolja az emberek életét. A háború maga a halál. Különösen érezzük ezt Hirosima földjén. Üzenem minden ország kormányának, politikusainak, gazdasági vezetőinek: esküdjünk fel az igazságosságon alapuló békére! Erőszak és gyűlölet helyett ápoljuk a bizalmat és együttérzést. Fejtsük ki minden erőnket, hogy soha többé ne legyen háború!”

II. János Pál pápának a béke iránti elkötelezettsége egész működése alatt sokszor megnyilvánult. Elment a szentföldre, hogy az izraeliták és muzulmánok között évtizedek óta elhúzódó viszályban a békére buzdítson. Minden év január 1-én, a Béke-világnapján fontos üzeneteket tett közzé a világ békéjének védelme és építése érdekében. Az Irak elleni háborús készülődés közepette pedig minden eszközt felhasználva a leghatározottabban állt ki a háború elkerülése mellett.

Tehát a katolikus egyház vezetője éppen vallási meggyőződése alapján törekedett minden erővel a béke előmozdítására. Az a tény azonban, hogy a pápa – sajnos kevés eredménnyel járó – békeközvetítése éppen a palesztinai izraeliták és muzulmánok, az Isten akaratára hivatkozó Bush elnök és az Allah nevében terrorcselekményeket elkövető muzulmánok közötti ellentétet igyekezett fékezni, mutatja, hogy a vallások bizony nagy szerepet játszottak és játszanak a háborús cselekmények előidézésében.

A háborúknak természetesen sok oka van. Ezeket a sok okból eredő erőszakos konfliktusokat azonban sokszor támasztották alá vallási motívumokkal. Az ókori Közel Keleten a népek istenségeik nevében folytattak népiirtó háborúkat. A középkorban a mongolok az általuk legfőbb istenként tisztelt Ég felhatalmazására hivatkozva hódították meg kegyetlen háborúkkal a népeket Kínától Magyarorszáig.

Az egyistenhívő vallások követőinél a vallás és a háborúskodás összekapcsolása különösen szembetűnő. Az ószövetségi Szentírás számos szövegében jelenik meg Isten harcoként. Különös élességgel fogalmaz a Messiás királyról szóló 2. zsoltár: „Odaadom neked a népeket örökségedül, s osztályrészedül a föld határait. Kormányozd őket vasvesszővel, cserépedényként törd össze őket” (8-9. vers).

Jézus viselkedése és tanítása teljesen eltért ezektől a felfogásoktól. Az ellenségszeretetet (Mt 5,43-48) és az erőszakmentességet (Mt 5,38-41) hirdette. Demonstratív módon, a béke királyaként számárháton vonult be Jeruzsálembe (Mt 21,1-9). Pilátusnak mondja: „Ha az én országom ebből a világból volna, szolgálaim harcra kelnének, hogy a zsidók kezébe ne kerüljek. De az én országom nem innen való” (18,36).

Jézusnak e felfogása a kereszténység első évszázadaiban meghatározta a keresztényeknek a háborúskodásra vonatkozó felfogását. A hívőknek tiltották a katonáskodást, az üldözésekkor pedig tiltották az üldözők elleni erőszak alkalmazását. E háborúellenes felfogás azonban fokozatosan megszűnt, amikor a római császár keresztény hitre tért, és a kereszténység a birodalom államvallása lett. Alig szűnt meg a keresztények üldözése, máris ők lettek üldözőkké. Püspökök az államhatalom erőszakos fellépését követelték a pogányokkal és az eretnekekkel szemben.

Tovább fokozódott a keresztények háborús hangulata, amikor megindult az Iszlám támadása a keresztény országok ellen. Az arabok, később pedig a törökök, Allah nevében indították „szent háborúikat” a keresztény országok ellen. A keresztények számára pedig a muzulmánok lettek a „pogány” ösellenség, akik ellen minden eszközzel harcolni kell. A csatamezőkön Jézus, illetve Allah nevét kiáltva csaptak össze a seregek. Közben a keresztény országokon belül is megkezdődött a vallási motívumokkal alátámasztott háborúskodás. A

pápák keresztes háborúkat hirdettek a franciaországi katarusok, a boszniai bogumilok, a cseh husziták ellen. E folyamat akkor érte el tragikus tetőpontját, amikor a jézusi kinyilatkoztatás eltérő értelmezésére hivatkozva indultak katolikusok és protestánsok egymás ellen háborúra.

A II. vatikáni zsinat szerint Isten kegyelme kezdte megváltoztatni ezt az áldatlan helyzetet a keresztények között. Idézzük a zsinat szavait: „A századok Ura, aki irántunk, bűnösök iránti kegyelmének tervét bölcsen és türelmesen valósítja meg, napjainkban az egymástól különvált keresztényekre bőségesen kezdte árasztani a megbánás lelkét és az egység vágyát. E kegyelem szele a világon sok embert megmozgatott, és a Szentlélek kegyelmének ihletésére különvált testvéreink között is napról napra szélesebb körben mozgalom kezdődött a keresztények egységének helyreállításáért” (UR 1). Tudvalevőleg, a zsinat „örömmel látta” ezt, és a katolikus egyházat erőteljesen ráállította az ökumenizmus útjára.

E mozgalom hatására indult meg, és folytatódik a *keresztény felekezetek közötti párbeszéd*. Egyre jobban ráébredünk közös kincseink értékére, a különbözőségeket pedig egymást megértve igyekszünk áthidalni a közös evangélium alapján. Ma már elképzelhetetlen, hogy katolikus és protestáns hadseregek vallásukra hivatkozva hadat indítsanak egymás ellen.

Ez az eredmény felbátorít arra, hogy nekilássunk a *nem keresztény vallások követőivel folytatandó párbeszédnek*. E párbeszéd azért is fontos napjainkban, mert Huntington ismert könyve szerint századunkban a különböző kultúrkörök közötti összecsapások veszélye fenyeget, az egyes kultúrkörökben pedig, a szociológusok felmérése szerint, növekszik az ottani vallások befolyása. Tehát nagyon szükséges lenne, hogy ezek a vallások ne egymást támadják, hanem igyekezzenek egymást megérteni, egymáshoz közelíteni, és ennek érdekében baráti párbeszédet folytatni.

A keresztények számára ez nem könnyű feladat. Az izraelita vallás kizárólagossága ugyanis erősen befolyásolta a keresztényeknek más vallásokra vonatkozó felfogását. Az izraelita prófétákat követve, a keresztények a más vallásoknál található istenszobrokat utálatos bálványképeknek minősítették, tisztelőiket pedig poklot érdemlő bűnösöknek tartották. A nem keresztény országokban működő misszionáriusok a legsötétebb képet festették a helybeli vallásokról, és minden vallási szokásukat babonának minősítették. Fehér holló számba mentek azok a keresztény gondolkodók, akik, mint Raimundus Lullus és Nicolaus Cusanus, a muzulmánokkal való párbeszédet szorgalmazták. Még a jezsuita misszionárius előljáró, Alessandro Valignano, aki a japán kultúra értékeinek befogadását kötötte a misszionáriusok lelkére, csak becsmérlő szavakkal tudott szólni Buddháról és a buddhizmusról. A Kínában működő nagy jezsuita misszionárius, Matteo Ricci is azért fogadta be a konfucianizmus számos elemét és a kínai társadalmi szokásokat, mert azokat nem tekintette vallásos megnyilatkozásoknak. Az ő óvatos megközelítését is később elítélték a pápák, és e téves döntést csak a 20. században revideálták.

A II. Vatikáni zsinat tanítása

Ezért a katolikus egyháznak más vallásokkal való viszonyában korszakalkotó változást jelentett a II. Vatikáni zsinat. E zsinat elismerte, hogy Isten kegyelmével nem keresztények is üdvözülhetnek (LG 16), állította, hogy „az Isten Fia megtestesülésével valamiképpen minden emberrel egyesült” (GS 22), és Krisztus „pászka-misztériumának”, vagyis üdvhozó halálának és feltámadásának megvallása után így folytatta magyarázatát: „Mindez nemcsak a krisztus-hívókra érvényes, hanem minden jóakarátú emberre is, kiknek szívében láthatatlanul működik a kegyelem. Mivel ugyanis Krisztus mindenkiért meghalt, és minden ember végső hivatása azonos, tudniillik isteni hivatás, vallanunk kell, hogy a Szentlélek mindenkinek fölkínálja a lehetőséget, hogy Isten által ismert módon kapcsolódjék e pászka misztériumhoz” (GS 22).

E megállapítások alapján, a zsinat a más vallásúakkal való viszonyról szóló Nyilatkozatában a következőket mondja: „A katolikus egyház semmit sem utasít el abból, ami ezekben a vallásokban igaz és szent. Őszinte tisztelettel szemléli ezeket az élet- és magatartásformákat, tanításokat és erkölcsi parancsokat, melyek sokban különböznek attól, amit ő maga hisz és tanít, mégis nem ritkán tükrözik annak az Igazságnak sugarait, aki megvilágosít minden embert. De szüntelenül hirdeti és hirdetni is kell Krisztust, akiben az emberek megtalálják a vallásos élet teljességét, és akiben Isten mindeneket kiengesztelt önmagával. Buzdítja tehát gyermekeit, hogy okosan és szeretettel folytatván a *párbeszédet* és az együttműködést más vallások követőivel, tanúskodjanak a keresztény hitről és életről, és ismerjék meg, becsüljék és támogassák az önük található lelki és erkölcsi javakat, valamint társadalmi-kulturális értékeket” (NAe 2).

Ezek egészen új hangok a katolikus egyház részéről, és alapvető szemléletváltozást követelnek meg híveitől. Különösen kényes kérdés a megértő párbeszéd, és a krisztusi hithirdetés közötti viszony helyes megfogalmazása. Ezért nagyon öröndetes, hogy 1991 pünkösd napján a Vallások közötti Párbeszédet szorgalmazó Pápai Tanács és a Népek Evangelizálását szorgalmazó vatikáni Kongregáció egy közös dokumentumot adott ki *Párbeszéd és hithirdetés*¹ címmel.

„Párbeszéd és hithirdetés” – vatikáni dokumentum

E dokumentum két részből áll. Első részét az említett Tanács, második részét pedig a szintén említett kongregáció fogalmazta meg. Minthogy ez a római dokumentum, tudtommal, nem jelent meg magyar nyelven, az alábbiakban összefoglalom, illetve lefordítom a párbeszéddel foglalkozó első rész legfontosabb szakaszait.

Bevezetés

„25 év telt el a 2. vatikáni zsinat *Nostra Aetate* kezdetű, az egyháznak más vallásokkal való viszonyát tárgyaló Nyilatkozat kihirdetésétől. E nyilatkozat hangsúlyozta a vallások közötti párbeszéd fontosságát. Ugyanakkor emlékeztünkbe idézte, hogy az egyház feladata Krisztus, az Út, az Igazság és az Élet maradéktalan hirdetése, akiben minden nép megtalálja kiteljesedését.”

„A jelen dokumentum, először is, e két elem mindegyikének a sajátosságát fejti ki, ezt követően a két elem kölcsönös viszonyát tárgyalja. Nem azért tárgyalja előbb a párbeszédet, mintha fontosabb lenne a hithirdetésnél. E sorrend egyszerűen abból adódott, hogy a párbeszéd a Vallások közötti Párbeszédet szorgalmazó Pápai Tanács elsőrendű feladata, és e Tanács kezdeményezte a jelen dokumentum előkészítését.”

„1987-ben II. János Pál pápa a Vallások közötti Párbeszédet szorgalmazó Tanács tagjainak összejövetelén a következőket mondta: »A vallások közötti párbeszéd folytatása az egyház küldetésének egyik eleme. A Jézus Krisztus által végbevitt Isten üdvözítő művének hirdetése pedig e küldetés másik eleme. Szó sem lehet arról, hogy csak az egyik elemet válasszuk, a másikat pedig elhanyagoljuk vagy elvessük.«”²

A) A vallási hagyományok keresztény értékelése

„A II. Vatikáni zsinat nem csak a más vallásúak egyedi vallási életében, hanem az ő vallási hagyományaiban is pozitív elemek jelenlétét ismerte el. A zsinat ezen értékek jelenlétét Istennek Igéje általi tevékeny jelenlétének tulajdonította (AG 11), és jelezte a Szentlélek egyetemes működését is (GS 22). Az *Ad Gentes* határozat azt állítja, hogy »a Szentlélek

¹ A dokumentum teljes francia nyelvű szövegét lásd: *La documentation catholique* 88 (1991) 874-890.

² *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, X, 1. kötet (1987) 1449-52.

kétségkívül már Krisztus megdicsőülése előtt működött a világban» (AG 4). Ebből látható, hogy ezen elemek, az evangélium előkészítéseként, gondviselészerű szerepet játszottak és játszanak az isteni üdvrendben. Ennek elismerése indítja az egyházat arra, hogy »párbeszédet folytasson és együttműködjön más vallások követőivel« (NAe 2). A keresztények »tanúskodjanak a keresztény hitről és életéről, és ismerjék meg, becsüljék és mozdítsák elő a más vallásúaknál található lelki és erkölcsi javakat, valamint szociális és kulturális értékeket« (NAe 2).»

„Az Ószövetségi Szentírás első lapjaitól kezdve tanúságot tesz arról, hogy Isten minden néppel szövetséget kötött (Ter 1-11). Ez azt mutatja, hogy csak *egy* üdvtörténet létezik az egész emberiség számára. Az »Istennel járó« (Ter 6,9) Noéval kötött szövetség szimbolizálja Isten közbelépését a nemzetek történelmében. Az Újszövetségi Szentírás az Ószövetségben említett nem izraelita személyeket ehhez az egy üdvtörténethez tartozóknak tekinti. Ábel, Hénok és Noé a hit példaképeiként szerepelnek benne (vö. Zsid 11,4-7). A nem izraelita Melkizedek megáldja Ábrahámot, minden hívő atyját (vö. Zsid 7,1-17). Ez az üdvtörténet éri el végső beteljesedését Jézus Krisztusban, akiben megkötött az új és végleges szövetség minden nemzettel.”

„Jézus a samariai asszonnyal beszélgetve mondja, hogy eljön az idő, amikor az istentisztelet már nem valamilyen meghatározott helyhez kötődik, hanem »az igazi imádók Lélekben és Igazságban fogják imádni az Atyát« (Jn 4,23). Jézus így a helyhez kötöttséget meghaladó új egyetemes horizontot tár fel, amely krisztológiai és pneumatológiai természetű. Az új szentély ugyanis az Úr Jézus teste, akit az Atya támasztott fel a Szentlélek erejével.”

„Az Apostolok Cselekedeteinek könyve mutatja Pálnak a nemzetek iránti pozitív és nyitott beállítottságát, mind a likaóniaiakhoz (ApCsel 15-17), mind az athéniakhoz (17,22-34) intézett beszédében. Ez utóbbiban Pál dicsérte az athéniak vallásos lelkületét, és azt az Istent hirdette nekik, akit ők ismeretlenül is tiszteltek.”

„A második században, valamint a harmadik század első felében működő egyházatyák, Justinus, Irenaeus és Alexandriai Kelemen, vagy kifejezetten, vagy hasonló szavakkal beszélnek azokról a magokról, amelyeket az Isten Igéje vetett el a nemzetekben.³ Irenaeus az Isten által az emberiségnek adott négy szövetséget különböztet meg: az Ádámban, Noéban, Mózesben és Jézus Krisztusban adott szövetséget.”⁴

„Ennek a hagyománynak alapján mondta II. János Pál pápa, hogy »a más vallásúaknál található szilárd hit az Igazság Lelkének gyümölcse, aki Krisztus Misztikus Testének látható határain túl is működik«.⁵ Az Assisiben tartott béke-ima világnap után a római kúriához intézett beszédében II. János Pál a Szentlélek egyetemes jelenlétét emelte ki, és azt állította, hogy »minden hiteles ima a Szentlélek ösztönzésére történik, aki titkosan jelen van minden ember szívében,« akár keresztény az illető, akár nem. Ugyanebben a beszédben a pápa, túllépve az egyes egyének perspektíváját, felsorolta azokat a főbb elemeket, amelyek együttesen képezik a más vallási hagyományokkal való foglalkozás és a vallások közötti párbeszéd teológiai alapját. Először is, az egész emberi nem *egy* családot alkot minden ember közös eredete révén, akiket Isten a maga képére teremtett. Ezért minden embernek közös a hivatása, vagyis az Istenben való élet teljessége. Az egész emberiség számára csak egy üdvrend létezik, amelynek központja Jézus Krisztus, »aki megtestesülése által valamiképpen minden emberrel egyesült« (GS 22). Végül meg kell említeni a Szentlélek tevékeny jelenlétét más vallási hagyományok követőinek vallásos életében. Mindebből a pápa azt a következtetést

³ Justinus: *1. Apologia*, 46,1-4; 2. *Apologia*, 8,1; 10,1-3; 13,4-6; Irenaeus: *Adv.Haer.* 4,6,5-7; 4,7,2; 4,20,6-7; Kelemen: *Stromata*, 1,5; 6,8; 7,2.

⁴ *Adv.Haer.* 3,11,8.

⁵ *Redemptor hominis*, 6.

vonta le, hogy »a vallási tanok különbözősége ellenére titokzatos egység létezik«, amely világosan megmutatkozott Assisiben.«⁶

„A Szentléleknek az *egyének* életében megmutatkozó gyümölcseit, akár keresztények, akár nem keresztények az illetők, könnyű felismerni. Sokkal nehezebb viszont felfedezni más *vallási hagyományokban* azokat a kegyelmi elemeket, amelyek képesek híveiket segíteni az isteni meghívásra adandó pozitív válasz megadásában. Azok az őszinte emberek, akiket Isten Lelke érintett, bizonyára hatást gyakoroltak saját vallási hagyományaik megalkotására és továbbfejlesztésére. Ebből azonban nem következik, hogy ezekben a hagyományokban minden jó. A bűn ugyanis működik a világban, és ezért a vallási hagyományok, pozitív értékeik ellenére, a néha rossz választásra hajlamos emberi szellem korlátjait is tükrözik. A más vallási hagyományok iránti nyitott és pozitív megközelítés nem hagyhatja figyelmen kívül azokat az ellentmondásokat, amelyek esetleg fennállnak e hagyományok és a keresztény kinyilatkoztatás között.”

B) A vallások közötti párbeszéd helye az egyház evangelizáló küldetésében

„Az egyház az a szakramentum, amelyben titokzatosan jelen van Isten országa. Más vallások követői ehhez az egyházhoz »vannak rendelve« (LG 16). Ők – amennyiben a lelkiismeretükben felismert isteni hívásra válaszolnak – Jézus Krisztusban elnyerik az üdvösséget, és így bizonyos módon már részesednek abban a valóságban, amelyet az Isten Országa jelent. Az egyház szerepének egy része abban áll, hogy felismerje az Isten Országának kezdeti valóságát az egyház határain kívül, például más vallási hagyományok azon követőiben, akik megélik az evangéliumi értékeket, és nyitottak a Szentlélek működésére.”

„Az isteni kinyilatkoztatásra vonatkozólag a zsinat azt tanítja, hogy »az Istenről és az ember üdvösségéről kinyilatkoztatott legmélyebb igazság Krisztusban ragyog föl, aki az egész kinyilatkoztatás közvetítője és teljessége« (DV 2). Az apostolok, Krisztus parancsa nyomán, hűségesen tovább adták ezt a kinyilatkoztatást. Mégis, »ez az apostoloktól származó hagyomány a Szentlélek segítségével fejlődik az egyházban. Növekszik ugyanis az áthagyományozott dolgok és szavak megértése, mind a hívők szemlélődése és tanulmányai révén, akik a szívükben el-elgondolkoznak róluk, mind a tapasztalt lelki javak bensőséges megértése révén, mind pedig azok igehirdetése révén, akik a püspöki utódlás által megkapták az igazság biztos karizmáját. Az egyház ugyanis a századok folyamán állandóan az isteni igazság teljessége felé tart, míg csak be nem teljeseznek benne Isten igéi« (DV 8). Ez semmiképpen sem mond ellen az egyház isteni alapításának, sem pedig a Jézus Krisztusban adott isteni kinyilatkoztatás teljességének, amely az egyházra van bízva.”

„A mondottakból könnyebben megérthetjük, hogy miért és milyen értelemben képezi a vallások közötti párbeszéd az egyház evangelizáló küldetésének integrális elemét. Az egyháznak a párbeszédre irányuló folyamatos elkötelezettségének alapja nem pusztán antropológiai, hanem első sorban teológiai. Isten a századokon át folytatódó párbeszéddel felajánlotta és most is felajánlja az üdvösséget az emberiségnek. Ezen isteni kezdeményezés iránti hűségből az egyháznak is az üdvösség párbeszédét kell folytatnia minden emberrel.”

„A párbeszédben a keresztények és a többiek arra hivatottak, hogy elmélyítsék vallásos elkötelezettségüket, egyre őszintébben válaszoljanak Isten személyes hívására és kegyelmi önátadására, amely keresztény hitünk szerint mindig Jézus Krisztus közvetítése és a Szentlélek működése által történik.”

⁶ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, IX, 2. kötet (1986) 2019–29.

C) A párbeszéd formái

A fenti teológiai megalapozás után a dokumentum gyakorlati kérdésekre tér át. Felsorolja a párbeszéd különböző formáit. Ezek: 1) Az élet párbeszéde, amely abban áll, hogy különböző vallású emberek barátságban élnek egymással, és megosztják örömeiket és bánataikat. 2) A cselekvés párbeszéde, amely abban áll, hogy különböző vallások követői együtt tevékenykednek az emberek fejlődése és felszabadítása érdekében. 3) A teológiai dialógus párbeszéde, amelyben szakemberek mélyítik el kölcsönös ismereteiket és értékelik egymás lelki értékeit. 4) A vallásos tapasztalat párbeszéde, amelyben különböző vallási hagyományok követői megosztják egymással lelki kincseiket, például az ima és a szemlélődés terén. A párbeszéd lehet tehát sokféle, de különböző formái kapcsolatban vannak egymással.

Különösen fontos szerepe van a vallások közötti párbeszédnek a kultúra terén. „Célja az, hogy a különböző vallási kultúrák jobb megértése révén kiküszöbölje a feszültségeket, konfliktusokat és konfrontáció-lehetőségeket. A párbeszéd segítheti a kultúrák megtisztítását emberellenes elemeiktől, és így átalakulásokat hozhat létre. Segítheti azonban bizonyos kulturális hagyományok fennmaradását is, amelyeket a modernség és a megkülönböztetés nélkül ellaposító nemzetköziség fenyeget.”

A következőkben a dokumentum felsorolja a párbeszéd folytatásához szükséges tulajdonságokat. A résztvevők legyenek kiegyensúlyozott személyek. „Se ne legyenek naivak, se pedig túlzottan kritikusok, hanem legyenek nyitottak és befogadók. Késznek kell lenni az igazság közös keresésére, és arra is, hogy a találkozás által magunk átalakuljunk. Ez nem azt jelenti, hogy a párbeszéd partnerei tegyék félre vallásos meggyőződéseiket. Pont az ellenkezője az igaz: az őszinte vallások közötti párbeszéd megköveteli, hogy a résztvevők mindegyike saját sértetlen hitével vegyen részt rajta. A keresztény résztvevőnek azonban, aki szilárdan hiszi, hogy Jézus Krisztus az egyetlen közvetítő Isten és az emberek között, tudnia kell azt is, hogy Isten önmagát bizonyos módon kinyilvánította más vallási hagyományok követőinek is. Ezért befogadásra kész lelkülettel közelít mások meggyőződéséhez és értékeihez. Azon kívül, a Jézus Krisztusban kapott igazság teljessége nem garantálja az egyes keresztények számára, hogy ők teljesen megragadták ezt az igazságot. Végso sorban az igazság nem valami dolog, amit birtokolunk, hanem Valaki, akitől birtokolni hagyjuk magunkat. Ez egy soha véget nem érő folyamat. A keresztényeknek, sértetlenül megőrizve önazonosságukat, késznek kell lenniük arra, hogy másoktól és mások által azok hagyományainak pozitív elemeit megtanulják és befogadják. A párbeszéd arra vezetheti őket, hogy feladjanak megrögzött előítéleteket, felülvizsgáljanak megrögzött ideákat, és egyes esetekben engedjék, hogy saját hitük megértése megtisztuljon.”

Ezután a dokumentum felsorolja az eredményes párbeszéd akadályait. Közülük a legfontosabbak az önelégültség, a védekező vagy támadó beállítottsághoz vezető nyitottsághiány, a szekták elburjánzása miatti zavarok, a vallási meggyőzések polemikus kifejezésére való hajlam és a vallási türelmetlenség, melyet politikai, gazdasági, faji és etnikai tényezők is erősíthetnek, stb. Ezek az akadályok azonban nem legyőzhetetlenek, és a vallások közötti párbeszédnek már vannak látható jó eredményei. „Ezért a nehézségek ellenére az egyháznak a párbeszéd iránti elkötelezettsége szilárd és visszavonhatatlan.”

A dokumentum második részének ismertetésére itt nem érhetünk ki. Az *Ad Gentes* határozat, VI. Pál és II. János Pál missziós iratainak szellemében szépen fejtí az egyház változatlan hithirdető hivatását és küldetését, és azt egybeveti a párbeszéd folytatásának kötelezettségével.

A zsinat utáni években katolikus teológusok között a nem keresztény vallások értékelésére vonatkozólag három nézet alakult ki. Az egyik felfogás, a hagyományos teológia nyomán, azt vallja, hogy az egyes nem keresztény emberek üdvözülhetnek, ha a Jézus miatt

az emberiségre áradó Szentlélek segítségével lelkiismeretüket követik, és az ősirgalomba vetett hittel igyekeznek szeretetben élni, a nem keresztény vallásoknak azonban nem tulajdonít szerepet az üdvösség előmozdításában. A második felfogás azt vallja, hogy minden vallás, a kereszténységet is beleértve, Isten misztériuma körül kering, és ezért a nem keresztény vallások is, Jézus Krisztustól függetlenül, közvetítik az üdvösségét. E felfogást a Hittani Kongregáció 2000-ben kiadott *Dominus Iesus* kezdetű dokumentuma elvetette. A harmadik felfogás változatlanul állítja, hogy Jézus Krisztus az egyetlen közvetítő Isten és az emberek között, de elismeri, hogy e közvetítő hatása egyetemes, és ezért más vallások tanaiban és gyakorlataiban is találhatók olyan elemek, amelyek a Krisztus miatt egyetemesen kiáradó Szentlélek hatását mutatják, és ezért ezek az elemek e vallások követői számára segíthetik az üdvösség elérését. A fenti dokumentum e harmadik felfogást követi, amelyet én is helyesnek találok.⁷ E felfogás is bőséges alapot nyújt az őszinte vallások közötti párbeszéd számára, amelyet nagyon kár lenne elhanyagolni.

Következtetések

Mi következik mindebből számunkra Magyarországon ma, 2006-ban?

1) Az első és legfontosabb dolog: tegyük magunkévá azt a szemléletváltást más vallásokkal szemben, amelyet a katolikus egyház véghezvitt. Tehát ne tekintsük ezeket a vallásokat ellenségnek, pláne ne ördögi műveknek, hanem szimpátiával tekintsünk rájuk, és igyekezzünk bennük felismerni az isteni Igazságnak és Jóságnak azon sugarait, amelyekből mi is tanulhatunk. Ha minden vallás magáévá teszi ezt a szemléletet, akkor a vallások már nem lesznek konfliktusokat szítók és legitimálók, hanem ki fogják fejteni béketeremtő potenciáljukat. Ennek lehetőségét szépen bizonyítja a Világvallások Parlamentjének 1993-ban kiadott nyilatkozata. E Parlament magánkezdeményezésre gyűlt össze Chicagóban. A legkülönbözőbb vallásokhoz tartozó 6500 résztvevő megfogalmazott egy Világerkölc Nyilatkozatot, amely az emberi személy sérthetetlen jogait, az erőszakmentességet, az élet tiszteletét, a szolidaritás kultúráját és egy igazságos gazdasági rend kialakításának szükségességét hirdeti. E Nyilatkozatnak sajátos értéke, hogy a résztvevők, ki-ki a maga vallási meggyőződésére alapozva, fogadta el kötelezőnek ezeket az erkölcsi igazságokat. A mai világban a vallási közömbösség, a gyakorlati ateizmus, a korlátlan haszon-, élvezet- és hatalomvágy züllesztí szét a társadalmakat. Ezekkel szemben a vallások a transzcendencia képviselőiként közösen léphetnek porondra.

2) Keressünk alkalmakat a más vallásúakkal való párbeszédre. Magyarországon a legtöbb tagot számláló nem keresztény felekezet az izraelita vallás. A Vallások közötti Párbeszédet szorgalmazó Pápai Tanács fent ismertetett dokumentuma nem tér ki az izraelitákkal folytatandó párbeszéd sajátosságaira. Ez valószínűleg azért van, mert, furcsa módon, a Vatikánban az izraelitákkal való párbeszéd ügyeit a Keresztények Egységét szorgalmazó Tanács intézi. Mindenesetre, a fent ismertetett dokumentum szellemét erre a párbeszédre is alkalmazhatjuk. E téren biztató tapasztalatokat szereztem az alatt a négy beszélgetés alatt, amelyekben Schweitzer József, nyugalmazott főrabbi, Pásztor János, református teológus és jómagam együtt beszéltünk, illetve beszélgettünk a zsoltárokról, mint közös imánkról. Sokat tanultunk egymástól.

Más nem keresztény vallások hívői nagyon kisszámúak Magyarországon, de velük is érdemes lenne párbeszédet kapcsolatot teremteni. Arra kell csak vigyázni, hogy szektás csoportok ne próbálják ezt a maguk számára propagandának felhasználni.

3) Ne gyanúsítsuk vallási szinkretizmussal azokat a keresztényeket, akik – a fenti dokumentum nyomán – a vallási tapasztalat párbeszédét kezdeményezik az elmélkedés és ima

⁷ Vö. Szabó Ferenc: *Keresztény gondolkodók a XX. században*. Agape, Szeged, 2004, 27–29.

terén keleti vallásokkal. Igaz, az ilyen „párbeszédhez” okosság, lelki érettség és a kereszténység kontemplációs mélységeinek jó ismerete szükséges, de példák mutatják, hogy gyümölcsözők lehetnek.

4) Óvakodjunk attól, hogy a párbeszéd hangoztatásának ürügyén elhanyagoljuk minden keresztény másik lényeges feladatát: a jézusi evangélium hirdetését. A fent ismertetett dokumentum mindkét része egyformán fontos és lényeges. Amint szépen fogalmaz a 2. vatikáni zsinat missziós határozata, valamint VI. Pál és II. János Pál missziós körlevelei, a Fiú és a Szentlélek küldetéséből született egyház, lényegéből kifolyólag, evangéliumhirdető küldetésben jár, és az evangélium hirdetése Isten népének alapvető feladata. Ezt jézusi eszközökkel, szerényen és erőszakmentesen kell végezni, de nem kevesebb meggyőződéssel. Ahogy az Ázsiai Püspökök egyik Konferencia fogalmazott: a keresztény hitet nem csak azért kaptuk, hogy megőrizzük, hanem azért is, hogy másokkal megosszuk. Ha valaki számára „drága kincs a hit” (Arany János) és szereti embertársát, akkor a legnagyobb öröme, ha ezt a boldogító hitet másokkal megoszthatja, főképpen azokkal, akik „remény nélkül és Isten nélkül” élnek ezen a világon (Ef 2,12). Elmondhatja mindenki, aki felnőtt korában talált rá Jézus Krisztusra és az ő nevét viselő közösségre, hogy ez mekkora jótétemény volt számára. Életét új irányba állította: tudja, hogy miért él, és ezért azt is tudja, hogy hogyan éljen. Ahogyan Isten kinyilatkoztatása, úgy az evangéliumhirdetés is „tettekkel és szavakkal” történik. Tettek kellenek, de szavak is, mert nincs olyan keresztény, aki azt mondhatná másoknak: „Tudni akarod, hogy milyen az igazi hívő keresztény? Nézz rám!” Inkább csak azt mondhatjuk: „Nézz Jézusra és hallgass rá, ahogy én próbálgatok rá nézni és hallgatni, és aztán együtt menjünk a bizalom és szeretet útján Isten és embertársaink felé.” Segítsen ebben a minden ember üdvösségét akaró jó Isten.